

MIGRATION OVER TIME

Maria Alexandrescu

Assoc. Prof., PhD, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: In this study I described, from a diachronic perspective, the main stages of external migration, emphasising especially the totalitarian period and transition one. From the sociological theories (human capital theory, theory of push and pull factors, social network theory, institutional theory) I chose the theory launched by Ravenstein (1876) and continued by E. Lee (1966), which follows to determine the factors that make the migrants to leave their country of origin (push factors) and what attracts the migrants to the destination countries (pull factors)? A possible answer could be given by the inequalities in the existent life standard in their country of origin.

If during the communist period few Romanians managed to cross the border, after the '90s their number grew overwhelmingly, so that, in recent years, Romania was placed next to Syria, among the countries with the highest emigration rate (according to UNO Report, 2017).

Keywords: external migration, communist period and transition period.

Introducere

În limbajul comun, prin *migrație* înțelegem deplasarea persoanelor dintr-o zonă în alta sau dintr-o țară în alta. Studiul migrației a început odată cu dezvoltarea migrațiilor pentru muncă în anii '70 -'80 (Simon și Hily, 2009, p. 502). În viziunea lui Park, migrantul este un om „marginal”, prins între două lumi culturale, fără să le facă să comunice între ele. În altă lucrare, Park, împreună cu alți sociologi clasici (Burgess și Wirth), descrie sosirea migrantilor în societatea de primire/ adopție ca pe un fenomen ciclic, care prevalează, caracterizându-se prin „perioade de competiție, conflicte, compromis”, având însă ca rezultat asimilarea (Safi, 2011, p.152; Gheorghiu, 2012, p. 21). Plecând de la teoriile unor astfel de sociologi, cercetătorii contemporani Alba și Nee insistă asupra ideii de transformare a distanțelor sociale între grupurile etnice, considerând asimilarea drept un proces care încorporează minoritățile etnice în nucleul societății de primire, fără însă a presupune o anumită eradicare a semnelor etnice și culturale (Safi, 2011, p. 158).

Cu câteva decenii mai târziu, unii economiști și demografi au creat în Europa, prin intermediul OCDE-ului¹, un sistem de observare permanentă a migrațiilor internaționale numit SOPEMI². Din anii '80, s-au constituit laboratoarele de cercetare specializate în Franța și în alte țări. De la descrierea grupurilor etnice și a minorităților culturale, fenomene de violență, de excludere, de segregare și de rasism –reprezentări naționale ale alterității – sociologia migrației își orientează temele de cercetare asupra mobilității, privind studierea circulației migratorii, mai cu seamă traiectorii și itinerare (Simon și Hily, 2009, p. 503).

Sorokin (1927) definește mobilitatea socială în raport cu ceea ce el numește „spațiul social”. Citându-l pe A. Wimmer, M.G. Gheorghiu susține faptul că frontiera socială se constituie în momentul în care cele două caracteristici, categorială și comportamentală, corespund (Gheorghiu, Merklen, 2011, pp. 34-35). Dacă dimensiunea categorială împarte

¹Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică.

² SOPEMI: The Continuous Reporting System on Migration (known under its French acronym, Sopemi).

lumea socială în grupurile „noi” și „ei”, reunind la aceștia actele de clasificare socială și de reprezentare colectivă, dimensiunea comportamentală vizează rețelele zilnice de relații. De asemenea, conceptul de frontieră permite abordarea mobilității sociale, spațiale sau geografice, dar și temporale sau istorice.

Cu privire la mișcările migratoare, la nivel internațional se evidențiază două perioade, prima până la începutul secolului al XX-lea, „când a avut loc emigrarea europenilor spre zonele ultramarine, în principal America, Africa și Australia, iar a doua, dinspre zonele mai puțin dezvoltate spre cele mai dezvoltate” (Rusu, 2003, p.7). La nivel național, de asemenea mai mulți sociologi identifică următoarele perioade ale migrației externe din România. Prima, perioada granițelor închise care a existat până în 1989 (migrație politică), a doua etapă, a deschiderii limitate a granițelor inclusă între 1990 și 2006, și ultima perioadă după 1 ianuarie 2007 până în prezent, perioada libertății de mobilitate intra-europeană (Diminescu, 2009; Sandu, 2010).

Migrația înainte de 1989

În prima parte a guvernării lui N. Ceaușescu (1966-1980), dominată de închiderea posibilităților de emigrare, migrația externă a fost influențată de o serie de aspecte: naționalizarea, deportările, precum și returnările în și dinspre URSS, iar a doua parte (1981-1989), a presupus o implicare extremă a autorităților române în controlul migrației (Dimitriu, 2013, pp. 16-17). Din cauza procesului de naționalizare care a debutat în 1948, migrația a mobilizat mici și mari proprietari, comercianți, meseriași și refugiați în statele din vestul Europei sau de peste ocean. La aceștia s-a adăugat un grup de cetățeni de origine germană din Transilvania și Banat, deportați în URSS sub pretextul colaborării cu regimul nazist. Însă, după moartea lui Stalin (5 martie 1953), autoritățile din URSS permit returnarea la o parte dintre deportați. Legat de deportări, cercetătoarea S. Vultur menționează că un francez din Banat, pe nume Jean (Hans) Lamesfeld, a înființat la Viena un *Comitet al francezilor din Banat*, cu scopul de a duce în Franța mai multe mii de bănățeni originari din Timișoara³ din cei 300 000 prevăzuți inițial (Noiriș apud S.Vultur, 2012, pp. 12-13). Astfel, unii bănățeni ajung în Franța în 1948, iar alții, în jurul anilor 1950, în Sud, în Vaucluse - satul La Roque-sur-Pernes, unde în prezent există o stradă care poartă numele „La Rue du Banat”.

Datorită unor politici de migrare mai permissive, în perioada 1957-1965 se înregistrează un nou val de migrație al evreilor spre Israel din orașele Moldovei, iar din Transilvania, sașii pleacă spre Germania și Austria.

Deși România este semnatara mai multor documente internaționale⁴, prima parte a regimului lui Ceaușescu se caracterizează, pe de o parte, prin închiderea posibilității de emigrare motivată de o aparentă prosperitate economică, iar, pe de altă parte, prin acceptarea unor refugiați comuniști, alungați de regimurile de extremă dreaptă, mai ales din Grecia sau din Chile. Cu toate acțiunile de intimidare a emigrării întreprinse de autoritățile comuniste de la București la mijlocul anilor '70, liderii altor țări precum Statele Unite, Germania de Vest și Israel protestează față de politica românească de îngădire a migrației externe. În acest sens, cancelarul Helmut Schmidt ajunge la București, pentru a negocia un plan de cumpărare a aprobărilor de emigrare. Astfel, în urma acestei negocieri „în perioada 1978-1988 emigrează

³ Considerați la plecare de etnie germană sau șvabi și care au fost colonizați în secolul al XVIII-lea în Banatul românesc.

⁴Printre care Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948, Convenția de la Geneva din 1951 și Protocolul de la New York din 1967. Primul document prevede dreptul persoanei de a migra, iar celelalte documente fac referire la statutul refugiatului.

în Germania peste 10 000 de persoane anual, contra unei plăți de câteva mii de dolari de persoană” (Ștefănescu, 2005, p.125).

Liderii comuniști nu doreau migrarea de teamă de a nu fi discreditat regimul în afară sau în țară prin organizarea unor revolte. Cu toate acestea, cercetătorii enumeră câteva categorii de persoane care au reușit să emigreze în această perioadă: ingineri în agricultură, construcții și în industria petrolului; turiști care vizitau țările socialiste; membrii partidului comunist, cei care se ocupau de micul trafic de frontieră, precum și unele minorități etnice (Stoica, 2011, p. 173). Migrația legală era posibilă prin reunificările familiale și migrația ilegală prin apel la azilul politic (Horváth, 2012, p. 199). Așa cum susțin autorii de mai sus, fluxurile migraționale din România au fost dominate de minoritățile etnice care erau atrase de atitudinea proactivă a statelor de destinație, manifestată prin politici favorabile în obținerea cetățeniei. Pe lângă Germania (la recensământul din 1977, germanii reprezentau 1,6 % din totalul populației din România, adică aproximativ 44% din totalul celor care au migrat în perioada 1975-1989), Israel și Franța au înregistrat migrații și către țările vecine precum Ungaria (12%), Iugoslavia (2,1%), unii dintre ei practicau așa-numitul „comerț cu valiza” (Stoica, 2011, pp. 174-175). Deși autoritățile de la București urmăreau reducerea numărului de cereri ale cetățenilor români care doreau azil politic în Apus, statele occidentale adoptau o politică de azil deschisă solicitărilor venite din partea țărilor blocului comunist. Astfel, până în anii '80, puțini migranți au apelat la această instituție, iar după anul 1983 numărul solicitărilor a început să crească, aspect care poate fi pus și pe seama apropierea prăbușirii regimului comunist în țările balcanice. La acestea se adaugă și formele de migrație temporală pentru educație și muncă (Iancu, 2013, pp. 212-213). Statul român a acceptat ca tineri din țările africane (Congo, Libia, Algeria, Nigeria, Sudan) și din cele arabe (Liban, Siria, Iran, Irak și Iordania) să studieze la universitățile românești, mai ales la Facultatea de Medicină, pentru că prezența studenților străini reprezenta o sursă semnificativă de venituri în valută pentru România. Tot în această perioadă s-au semnat proiecte de cooperare în industrie, numite „Programe de schimb pentru specialiști străini”, însă numărul lor nu a depășit 2000 de persoane pe an, afirmă Iancu.

Migrația după 1989

Horváth prezintă schimbările în cauzalitatea emigrării din România, plecând de la contextele demografic, politic, social și economic (în Rotariu, Voineagu, 2012, pp. 204-209). Astfel, schimbarea regimului migrator din România de la începutul anului 1990 a constituit contextul emergenței migrației în masă. Integrarea socială a „decreștelor”⁵ devine problematică, mai ales în a doua jumătate a anilor '80, când resursele susținerii acestei generații erau din ce în ce mai limitate – bugetul alocat construirii locuințelor descrește până la 40%, precum și numărul celor care doresc să-și continue studiile. Pe lângă decreșei, se adaugă și alte categorii socioprofesionale afectate de tranziție: o parte importantă a populației se retrage în zonele rurale, devenind defavorizată la accesul la muncă prin contract, iar unele grupuri de presiune politică părăsesc țara sau renunță la politică⁶. În acest context, sistemul politic se dovedește inefficient în privința controlului forței de muncă disponibilizate, pentru ca emigrarea să nu devină o alternativă. Un rol important îl joacă însă rețelele migratorii, care au constituit pentru migranți „capetele de pod”, oferindu-le acestora resurse materiale, dar și servicii gratuite în rezolvarea unor probleme, subliniază Horváth.

⁵Copii născuți ca urmare a Decretului de interzicerea avorturilor din 1966.

⁶Este vorba de Grupului pentru Dialog Social, grup care a criticat guvernarea dintre 1990 și 1996 și a susținut Convenția Democrației Române (CDR) pentru câștigarea alegerilor în 1996 menționat Zamfir Cătălin în cartea *O analiză critică a tranziției. Ce va fi „după”*, Editura Polirom, Iași, 2004, pp. 17 – 113.

Destinațiile s-au schimbat în funcție de regimul migrator, cercetătorii identificând mai multe etape (Sandu, 2006, 2010; Diminescu, 2009; Banța, 2009; Michalon și Nedelcu, 2010). În prima etapă (1990-1994), printre destinații se numără piețele țărilor vecine (Ungaria, Iugoslavia), la care s-au adăugat cele ale Turciei și Poloniei și apoi cea a Israelului. Deși numărul s-a estimat la milioane de persoane, „acest tip de circulație migratoare s-a dovedit mai puțin vizibilă decât cea care este orientată direct înspre Occident” (Diminescu, 2009, p. 46). Migrațiile etnice aveau ca destinație Germania, migrație care s-a transformat după 1994 într-o circulație migratoare a germanilor spre România sub forma vacanțelor, a deplasărilor pentru afaceri; Ungaria – a scăzut numărul plecărilor definitive ale etnicilor maghiari din România, număr care este depășit de persoanele care au practicat dus-întorsul între cele două țări; în anul 2003 se remarcă o rată a emigrării în Israel mult inferioară celei din anii '60 – '80. Un alt grup etnic este cel reprezentat de romi, „după 1989 găsit în toate țările din regiunea Europei de Est și în Turcia, în comerț și în unele activități sezoniere”, însă ei au devenit ținta constantă a politicii „de barieră” adoptată de guvernele occidentale (Diminescu, 2009, p. 48). Tot în această perioadă au fost reactivate rețelele religioase neoprotestante atât din România, cât și din străinătate; au apărut primele programe academice și de schimburi universitare europene (din 1991 programul Tempus), iar din 1999 funcționează în cadrul Ministerului Educației și Cercetării Centrul Național pentru recunoașterea și echivalarea diplomelor (CNRED).

Perioada 1994-2000 este marcată de „goana” forței de muncă spre piața muncii din străinătate „adesea deghizată în cerere de azil politic sau luând forma unei strategii migratorii total clandestine” (Diminescu, 2009, p. 50). În statisticile Oficiului francez de protecție a refugiaților și apatrizilor din 1994 s-au înregistrat 26 000 de cereri ale imigranților români, reprezentând 15 % din totalul solicitărilor (Tinguy în Morokvasic și Hedwig, 1996, p. 276).

După pătrunderea românilor în spațiul Schengen, migrația română scade spre țările din vestul și nordul Europei (Germania, Franța) și se orientează spre țările mediteraneene (Italia, Spania, Grecia, Portugalia) și din nou spre Turcia, Israel, Canada, Irlanda, Marea Britanie, Statele Unite. Migranții români au profiluri diferite: de la muncitori cu înaltă calificare, studenți, lucrători sezonieri la migranți ilegali – delincvenți, romi (Michalon și Nedelcu, 2010, p.7). De cele mai multe ori, ilegalitatea este cauzată de treceri clandestine ale granițelor, depășiri ale duratei de ședere autorizată, activități nedeclarate și solicitări nefondate de azil politic (Diminescu, 2009, p. 55). Pentru perioada 2001-2006, unii cercetători prezintă principalele destinații ale emigrării temporare ale românilor pe regiuni istorice, astfel, pentru Franța, zonele Oltenia, Transilvania, Crișana și Maramureș înregistrează cele mai multe destinații comparativ cu Moldova, Muntenia și București (Sandu, 2010, p. 90).

Alți autori numesc perioada 1990-1995 migrație de masă definitivă a minorităților etnice, caracterizată printr-o rată de emigrare de trei migranți la 1000 de locuitori. În perioada 1996-2001 ia amploare migrația temporală pentru muncă, având o rată de emigrare de 7 migranți la 1000 de locuitori, iar a treia perioadă 2001-2006 coincide cu eliminarea obligativității vizelor Schengen, înregistrând o rată ridicată de emigrare de 28 de imigranți la 1000 de locuitori (Stoica, 2011; Iancu, 2013).

O altă formă de trecere a frontierei este cea informatică, care la sfârșitul anilor '90 apare sub formă de fișiere în diferite consulatate sau prefecturi; fișierele eliberărilor de vize cum ar fi fișierul cetățenilor străini în Franța/AGDREF: „aceste noi frontiere informatice, care etalează o logică a rețelei extrateritoriale, lărgesc teritoriile naționale sau comunitare dincolo de frontierele lor de stat (...) acum totul trebuie trecut prin ecran sau poartă” (Diminescu, 2009, p. 51).

Odată cu aderarea României la Comunitatea Europeană (1 ianuarie 2007), țara noastră participă alături de țările membre UE la politicile europene de migrație, iar Ministerul Muncii și Solidarității Sociale înființează un oficiu de gestionare a recrutării mâinii de lucru, numit Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă (OMFM). În 1998, se înființa Subsecretariatul de Stat pentru Românii de Pretutindeni care, din ianuarie 2001, a fost denumit Departamentul pentru Românii de Pretutindeni (DRP), iar prin OUG nr.1/2017 a fost preluat de către Ministerul pentru Românii de Pretutindeni, având ca obiectiv promovarea drepturilor românilor din afara granițelor, precum și finanțarea unor proiecte ale mediului asociativ din diaspora⁷.

Mai adăugăm și faptul că după 1989, universitățile din România au încheiat mai multe acorduri internaționale cu universitățile din Europa, SUA și Canada. Mobilitatea pentru studii se desfășura prin intermediul unor programe academice, cum ar fi: programul Tempus (1991), programele finanțate de Guvernul României, programele Socrates și Erasmus (din 1987) și Leonardo da Vinci, programele finanțate de IREX, Fullbright, British Council, Banca Mondială, Fundația Soros (Cucuruzan, 2009, p.148). Astfel de programe susțin participarea studenților și profesorilor la cursuri, conferințe sau evenimente internaționale. În străinătate, unii studenți sau profesori români se remarcă prin valoroase studii de cercetare publicate în jurnale de prestigiu, burse de merit, șefi de promoții, alții devin membri sau coordonează unele societăți științifice din lume (Giurgeanu, 2010, p. 8).

Dacă până în anul 2006, serviciile de intermediere pentru cetățenii care doreau să lucreze în străinătate au fost oferite de Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă (OMFM), din 2007 în sprijinirea migranților vine Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM), care a devenit membru al rețelei EURES⁸, asigurând din anul 2014 coordonarea rețelei naționale EURES, în calitate de Birou Național de Coordonare (BNC). Pe lângă sprijinul venit din partea instituțiilor de stat, lucrătorii români pot beneficia și de serviciile oferite de agenții privați de ocupare a forței de muncă conform Legii nr.156/2000 privind protecția cetățenilor români care lucrează în străinătate, cu modificările și completările ulterioare. Așadar, instituțiile amintite oferă servicii de recrutare pentru cetățenii români, atât în statele cu care România a semnat acorduri bilaterale (Germania, Ungaria, Elveția, Spania, Luxemburg și Franța), cât și în cele cu care nu a semnat asemenea acorduri. Astfel, conform Raportului din 2007, Franța apare, alături de Germania, Spania, ca semnatar prin intermediul ANOFM a unui număr de 32500 contracte de muncă pentru domeniile de activitate agricultură, construcții, gastronomie și transporturi.

Prin urmare, în ciuda instalării crizei economice mondiale în anul 2007, rapoartele Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) susțin că migrația la nivelul Uniunii Europene și în afara acesteia nu a fost împiedicată. Cele mai lovite de criza economică au fost sectoarele ocupate de migrații de tip sezonier, mai cu seamă construcțiile și serviciile, fiind resimțită în special de muncitorii necalificați, și dintre aceștia îndeosebi de bărbați (Stănculescu și Stoiciu, 2012). În plus, Stoiciu prezintă într-un articolul „Migrații români, prinși între două crize”⁹ faptul că migrații preferă să rămână în continuare în

⁷Cf. <http://www.mprp.gov.ro/web/s-a-infiintat-ministerul-pentru-romanii-de-pretutindeni-2/>-consultat la data de 24 august 2019.

⁸ EURES reprezintă o rețea de cooperare între serviciile publice de ocupare europene și alți parteneri publici și privați implicați pe piața muncii, fiind coordonată de Comisia Europeană conform <https://www.anofm.ro/index.html?agentie=ANOFM&categ=1&subcateg=7&page=0> -consultat la data de 23 august 2019.

⁹Stoiciu Victoria „Migrații români, prinși între două crize”, aparut în *Dilemaveche*, nr. 322, 15-21 aprilie 2010, în <https://dilemaveche.ro/sectiune/societate/articol/migrantii-romani-prinsi-intre-doua-crize> - consultat la data de 24 august 2019.

străinătate, chiar dacă sunt plătiți mai puțin decât înainte de venirea crizei, puțini aleg să se întoarcă în țară, iar revenirea acestora e mai mult temporară.

BIBLIOGRAPHY

Cherkaoui Mohamed, „Mobilitate socială” și Simon Gildas, Hily Marie-Antoinette, „Migrații” în *Dicționar al gândirii sociologice*, Masimo Borlandi, Raymond Boudon, Mohamed Cherkaoui(coord.), Traducere de Vasile Savin, Dorina Tonner, Dragoș Zărnosteanu, Darclée Tomescu-Berdon, Editura Polirom, Iași, 2009.

Cucuruzan Romana Emilia, *Migrația și mobilitatea forței de muncă din România în contextul integrării europene*, Editura Fundației pentru Studii Europene Ideea Europeană, Cluj-Napoca, 2009.

Diminescu Dana, „Exercițiul dificil al liberei circulații: o introducere în istoria migrației recente a românilor”, în *Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești*, Remus Gabriel Anghel și István Horváth, Editura Polirom, Iași, 2009.

Dimitriu Radu (coord.), Muntele Ionel, Marcu Silvia, Dimitriu Andreea, *Migrațiile internaționale ale populației din Moldova*, Postfață de Alexandru Ungureanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2013.

Giurgeanu Stela, „Recuperatorii de creiere” în *Dilema Veche* VII, nr. 309, 14-20 ianuarie 2010.

Gheorghiu Mihai Dinu, „Cuvânt înainte la traducerea în limba română a Ghetoului” With Louis, *Ghetoul*, Traducere de Lăcrămioara Juverdeanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2012 (ed. eng. 1928).

Gheorghiu Mihai Dinu și Merklen Denis „Frontiere sociale. De la reflecție la punerea în practică a unui concept” în *Educație și frontiere sociale: Franța, România, Brazilia, Suedia*, Gheorghiu Mihai Dinu, Monique de Saint Martin (coord.) în colaborare cu Bénédicte de Montvalon, Traducere de Dinu Adam, Editura Polirom, Iași, 2011 (ed. fr. 2010).

Iancu Nicolaie, *Migrația internațională a forței de muncă. Considerații teoretice și repere economice ale fenomenului migraționist*, Prefață de Alina Bădulescu, Pro Universitaria, București, 2013.

Horváth István „Mișcarea internațională a cetățenilor români după 1989” în *Insertie și schimbare. Dimensiuni sociale ale tranziției în România*, Rotariu Traian și Voineagu Virgil (coord.), Editura Polirom, Iași, 2012.

Popescu Cristian Florin, *Lumea în mișcare. Aspectele juridice și manageriale privind migrația*, Prouniversitaria, București, 2006.

Rusu Valeriu, *Migrația forței de muncă în Europa*, Editura Arvin Press, București, 2003.

Safi Mirna, *Penser l'intégration des immigrés: les enseignements de la sociologie américaine*” în *Sociologie*, 2011, Vol.2), pages 149 à 164, PDF, disponibil în <https://www.cairn.info/revue-sociologie-2011-2-page-149.htm> - consultat la data de 23 august 2019.

Sandu Dumitru, *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*, Editura Polirom, Iași, 2010.

Stănculescu Manuela Sofia, Stoiciu Victoria, *Impactul crizei economice asupra migrației forței de muncă din România*, Editura Paideea, București, 2012.

De Tinguy Anne „Le depart des cerveaux de la cei en France: fuite et mobilite?” în *Migrants: les nouvelles mobilités en Europe*, Fassmann Heinz sous la direction de Morokvasic Mirjana, Rudolph Hedwig, *L'Harmattan* Paris, 1996.

Vultur Smaranda, *Francezi în Banat. Bănățeni în Franța*, Editura Marineasa, Timișoara, 2012.

Zamfir Cătălin, *O analiză critică a tranziției. Ce va fi „după”*, Editura Polirom, Iași, 2004.